

УДК 377

Вострікова В. В.*

**КОНСУЛЬТАТИВНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ
УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
З ПОГЛИБЛЕНИМ ВИВЧЕННЯМ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

Статтю присвячено активним формам професійної орієнтації учнів загальноосвітнього навчального закладу з поглибленим вивченням іноземних мов. Розглядається пріоритетна функція школи в доцільному спрямуванні і підтримуванні соціальних намірів учнів відповідно до їх індивідуальних можливостей і бажань, наданні їм різнобічної підтримки в особистісному громадянському виборі. Висвітлено потенційні можливості шкільних закладів щодо створення комфортних умов для професійного самовизначення учнів загальноосвітнього навчального закладу з поглибленим вивченням іноземних мов. Розкрито особливості використання консультативного тренінгу як дієвого засобу самовизначення учнів в умовах створеного лінгводидактичного середовища.

Ключові слова: професійна орієнтація, консультативний тренінг, поглиблене вивчення іноземних мов, створення лінгводидактичного середовища.

Нові політичні, соціально-економічні та культурологічні умови, вплив технологічних досягнень на розвиток мовної індустрії вимагають розширення функції іноземних мов, що детермінує вдосконалення системи підготовки відповідного кадрового потенціалу. Раціональне поєднання освітянських та культурних традицій нашої держави зі світовим досвідом, прийняття нових освітніх стандартів є необхідним підґрунтям, на якому має відбуватися розквіт самобутньої української системи освіти та її інтеграція до загального європейського простору. У цьому контексті зростає соціальна значущість праці вчителя іноземної мови, його роль у вихованні підростаючого покоління, що викликає насамперед нагальну потребу в переосмисленні принципів, закономірностей і теоретичних положень організації допрофесійної підготовки учнів. А відтак пріоритетна функція школи полягає в доцільному спрямуванні і підтримуванні соціальних намірів учнів відповідно до їхніх індивідуальних можливостей і бажань, наданні їм різнобічної підтримки в особистісному громадянському виборі.

Останнім часом підвищилася увага до проблем теорії й практики профільного навчання іноземної мови в наукових дослідженнях І. Бім, О. Богданової, М. Вайсбурд, А. Колеснікова, В. Копилової, В. Редька, Т. Лазаренко, Л. Миланової, І. Попової, Т. Полонської, Н. Басай, Л. Зені, А. Іванової, Т. Петрової та інших.

Проте й на сьогодні залишаються недослідженими особливості створення комфортного лінгводидактичного середовища загальноосвітнього навчального закладу з поглибленим вивченням іноземних мов, шляхи вдосконалення системи організації роботи в цьому напрямку. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив визначити проблему дослідження, спрямовану на усунення суперечностей: між підвищенням вимог суспільства до реалізації переходу до нової системи освіти, орієнтованої на розвиток особистості, і нерозробленістю шляхів удосконалення існуючої системи; між високими потенційними можливостями шкільних закладів щодо створення комфортних умов для професійного самовизначення учнів загальноосвітнього навчального закладу з поглибленим вивченням іноземних мов.

Разом із тим сучасні реалії потребують якісного осмислення профорієнтаційної роботи, творчого впровадження прогресивних методик у процесі створення педагогічно доцільних умов для формування лінгводидактичного середовища як чинника професійного самовизначення учнів. Саме до таких сучасних і ефективних методик ми відносимо консультативний тренінг з орієнтації на професії тісно пов'язані з іноземними мовами. На нашу думку, своєчасна й аргументована корекція,

© Вострікова В. В.

самозанурення, орієнтованість на запитання та пошук, конструювання комплексу ефективних методів і прийомів, що відображають логіку розв'язання конкретних завдань, є ключовими передумовами успішної реалізації сучасної освітньої стратегії.

Метою статті є висвітлення методики використання профконсультативного тренінгу як засобу створення педагогічно доцільних умов у професійному самовизначенні учнів навчальних закладів III рівня акредитації.

Результати аналізу теорії (А. Алексюк, Н. Абашкіна, Є. Барбіна, І. Зязюн, Б. Федоришин) і практики з питань дослідження свідчать, що в процесі професійної орієнтації особистості необхідно враховувати як загальнопедагогічні, так і специфічні вихідні положення. Йдеться про діяльнісно-особистісний підхід до розвитку задатків і здібностей; орієнтацію на активний характер навчання й мислення; цілеспрямований та організований вплив на учня, самостійну діяльність його як суб'єкта навчання; актуалізацію знань з опорою на зону найближчого розвитку, додаючи до цього принципові вимоги щодо організації навчального процесу – наприклад, побудову механізму допрофесійної підготовки учня як невід'ємної складової навчально-виховного процесу; забезпечення мотивації саморозвитку, урахування психофізіологічних особливостей та наявного рівня інтелектуальної, мисленнєвої активності учнів; забезпечення інтегративності та міжпредметних зв'язків у процесі викладання дисциплін; опору на емоційну сферу учнів; прогностичне моделювання процесу виховання, що в результаті призводить до створення лінгводидактичного середовища. Крім того необхідною умовою якісного навчально-виховного процесу є упередження його кінцевих результатів, що передбачає прогностичне моделювання мети, завдань, організаційних форм, методів і засобів формування очікуваних допрофесійних новоутворень. Згідно з наведеним положенням важливим засобом самовизначення учнів є використання консультативного тренінгу в процесі створення лінгводидактичного середовища, в якому поєднуються безпосередній вплив на особистість, спільна діяльність та активізація мотиваційної сфери школярів.

Реалізація основних закономірностей і вимог до організації профорієнтаційного процесу вимагає заломлення через методологію соціально-психологічного тренінгу, урахування специфіки управління групою учнів, відповідної цільової установки, змісту та етапів проведення тренінгу. Як показують результати нашого дослідження, при використанні консультативного тренінгу необхідно дотримуватися таких вимог: відповідності засобів та змісту групової роботи поставленій меті; співставлення складності виконуваних завдань і вправ із потенційними можливостями учнів; забезпечення мотивації, яка є складним динамічним комплексом – збудником активності особистості, умов для забезпечення активності учня на рівні його зони найближчого розвитку (з урахуванням мети такої діяльності, а також загальних розумових здібностей, психічної та фізичної норми здоров'я; чітким визначенням мети, завдань діяльності й прийняття їх учнями).

Групова форма роботи з учнями дає певні переваги. До них можна віднести такі:

- досвід, набутий у спеціально створеному середовищі переноситься, як правило у зовнішній світ;

- усі члени групової взаємодії мають можливість отримання зворотного зв'язку, підтримки з боку учасників групи, адже вони мають схожі проблеми. Це допомагає краще зрозуміти себе самого, дає можливість засвоювати нові стилі поведінки, експериментально досліджувати й робити спроби професійної реалізації у спеціально дібраній групі партнерів;

- кожен учасник групи потрапляє в обставини, що спонукають до інтроспекції та рефлексії, яка активно розвивається і формується саме в юнацькому віці;

- консультативний тренінг має економічні переваги;

- гнучкість групових форм терапії дозволяє найрізноманітніші форми міжособистісної взаємодії;

– консультативний тренінг сприяє створенню адекватної самооцінки особистості, що необхідно для її гармонічного розвитку, зокрема й у професійній сфері [1].

У процесі консультативного тренінгу відбувається суб'єктна взаємодія, яка відпрацьовується головним механізмом тренінгу – зворотнім зв'язком – і характеризується взаємообумовленим змінюванням обох сторін, що беруть участь у цьому процесі. Саме це є основою загальної комунікативної компетентності людини, особливо в процесі вивчення іноземних мов.

До загальних принципів педагогічного керівництва процесів професійного самовизначення учнів в умовах консультативного тренінгу належать такі (за Є. Климовим):

- однаково поважати різні види праці;
- мати уявлення про повну психологічну структуру праці взагалі, ознаками якої є: а) передбачення результату, цінного для інших, а не лише для себе; б) усвідомлення обов'язковості досягнення поставленої мети, що супроводжується вольовим контролем; в) володіння зовнішніми і внутрішніми засобами діяльності; г) усвідомлення реальної системи міжлюдських стосунків у праці;
- ставитися до знань про професії та знань про суспільство як до важливої ланки світогляду;
- виявляти професійну придатність людини (а не просто проводити відбір – сортування);
- активізувати процес самовизначення;
- здійснювати свідомий і самостійний вибір професійного шляху (особисто будувати професійний і життєвий план);
- доходити до кожної особистості у справі керівництва професійним самопізнанням;
- незмінно дотримуватись такту, етики у спілкуванні та праці;
- діяти в інтересах учня [3].

Консультативний тренінг проводиться за визначеним сценарієм, який складає психолог, у нашому випадку – вчитель іноземних мов спільно з психологом. Мета роботи і стратегія чітко визначається ще до початку тренінгу. Тактичні завдання окреслюються у процесі діяльності в міру формування й уточнення психодіагностичних гіпотез щодо особистісних труднощів професійного самовизначення учнів.

Група тренінгу складається з 10-15 учнів, які поглиблено вивчають іноземну мову, та їх керівника. Така чисельність не є випадковою, вона забезпечує необхідне розмаїття взаємодії і достатню компактність, аби кожен міг відчувати себе її невід'ємною часткою. Кожен учасник групи отримує 10 хвилин, щоб висловитись і отримати зворотній зв'язок.

На думку Т. Пазюченко, загальна логіка побудови програми тренінгу має відбивати стадійність побудови учнем особистого професійного плану, який містить такі етапи: усвідомлення ролі праці в житті суспільства й окремої людини (ціннісно-моральний аспект); виділення загальної далекої професійної мети (мрії) та її узгодження з іншими життєвими цілями (особистими, сімейними тощо); виділення ближніх і найближчих професійних цілей як шляхів та етапів досягнення професійної мрії, ознайомлення з основними зовнішніми перешкодами і засобами їх подолання; пізнання власних можливостей; пізнання шляхів підготовки до професії (робота над собою); окреслення резервних варіантів; початок реалізації особистого професійного плану, який дозволяє постійно корегувати і вдосконалювати намічені плани [7].

Під час тренінгу створюється неформальне, невимушене спілкування, яке відкриває перед групою безліч варіантів розвитку та розв'язання проблеми, заради якої вона зібралася. Все вищезазначене складає позитивні умови для професійного самовизначення учнів у створеному лінгводидактичному середовищі навчального закладу.

Метод консультативного тренінгу сприяє формуванню взаємоадаптації всіх учасників процесу, зокрема й керівника групи. Взаємоадаптацією психологи називають одночасно процес і результат взаємодії, взаємопроникнення учнів і вчителя у внутрішній світ один одного. Саме взаємоадаптація становить стрижень, центральну ланку психологічної адаптації до тренінгу як профорієнтаційного засобу взагалі, без чого не може бути активного пізнавального пошуку, співтворчості між учнями та тренером. Результатом психологічної перебудови учня, що відбувається в пізнавальній, мотиваційній, емоційно-вольовій сферах особистості, є психологічне новоутворення, яке називається «внутрішньою позицією учня» [4].

Відомо, що в основі професійного самовизначення лежить адекватна «Я-концепція», яка в ранньому віці піддається активному формуванню (стихійному або керованому). Однією зі складових такої «Я-концепції» є професійна самосвідомість. Поняття «Я» виражає єдність і цілісність особистості, тобто те, що відомо індивіду про самого себе, яким він бачить, відчуває і уявляє себе. Професійна «Я-концепція» містить такі психологічні складові: когнітивну, як уявлення про свою індивідуальність (ідентичність), як конкретну єдність інтересів, нахилів, ціннісних орієнтацій; емоційну, як певну самооцінку і самоповагу; оцінно-вольову, як прагнення здобути повагу. У змісті «Я» розділяють: «почуття Я» – переживання себе як суб'єкта діяльності – та «Я-концепцію» – уявлення про себе як об'єкт самоспостереження. «Я-концепція» має такі компоненти: «Я-теперішнє, реальне» (яким я бачу себе в цей момент), «Я-ідеальне» (яким я маю бути щодо моральних, фізичних взірців), «Я-фантастичне» (відображення системи свого програмованого майбутнього, індивідуальних особистісних проблем тощо), «Я-динамічне» (усвідомлення зони найближчого власного розвитку), «Я-показове» (маска, яка закриває дійсні переживання). На думку Т. Пазюченко, саме оптимальна взаємодія та розвиток усіх складових «Я-концепцій» є вагомим сприятливим фактором у створенні професійної «Я-концепції» [2].

Пропонуємо Вашій увазі опис заняття консультативного тренінгу з теми «Комунікативні здібності». У своєму виборі ми керувалися тим, що комунікативні здібності є провідними у вивченні іноземної мови, адже мова є метою і водночас засобом навчання.

Структуру тренінгу побудовано за логікою розв'язання вищезазначених завдань. Кожна тема рубрикується в тематичному, діяльнісному та рефлексивному контекстах.

Тема: Комунікативні здібності.

Мета: Сформулювати уявлення про комунікацію як основний засіб взаємодії з навколишнім світом; усвідомлення значущості комунікативних здібностей в професіях, тісно пов'язаних з іноземною мовою. Були використані такі прийоми: мінілекція, групова дискусія, тест, сенситивний тренінг, рольова гра, рефлексивна вправа.

Хід заняття.

Тематичний етап.

1. Мінілекція «Комунікативність і професія» (час – 10 хв.)

Мета: ознайомити учнів з поняттям комунікативності, висвітлити його значущість у професійній діяльності.

Діяльнісний етап.

2. Групова дискусія «Комунікативні здібності в професійній діяльності людини. (час – 20 хв.)

Мета: висвітлити значущість комунікації в професійній сфері.

3. Вивчення комунікативних здібностей (за Б. Федоришиним КОС-2). (час – 30 хв.)

Мета: виявити рівень комунікативних здібностей учнів.

4. Рольова гра «Заохочення і покарання» (20 хв.)

Мета: усвідомлення особливої сфери прояву здібності до професійного спілкування шляхом висловлювання заохочення й покарання.

5. Сенситивний тренінг (20 хв.)

Мета: дати можливість учням відчутти себе на місці іншої людини, засвоїти груповий досвід через відповідні емоційні переживання.

Рефлексивний етап.

6. Написати на аркуші паперу по колу специфічні ознаки лінгвістичного мислення особистості (час – 10 хв.).

Мета: формування свідомого ставлення до мови як до засобу комунікації та організації уявлення про себе, навколишній світ, розвиток чутливості, уміння спілкуватись.

Підсумовуючи вищезазначене, технологію консультативного тренінгу можна вважати дієвим засобом професійного самовизначення учнів, оскільки в ньому враховано лінгводидактичну та інформаційну частини, що здійснюють проєкцію на всі види діяльності, що складає специфіку реалізації індивідуального підходу у профорієнтаційній роботі.

У подальшій дослідницькій роботі нами передбачається розроблення діагностики ступенів готовності старшокласників до вибору професії гуманітарного профілю.

Література:

1. Бевз В. Основні положення щодо проведення тренінгів / В. Бевз, О. Главник // Відкритий урок. – 2005. – № 11. – С. 12-20.
2. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1986. – 420 с.
3. Жалізо Б. Як забезпечити результативність тренінгу / Б. Жалізо // Відкритий урок. – 2005. – № 11. – С. 21-23.
4. Крягжде С. Психология формирования профессиональных интересов / С. Крягжде. – Вильнюс : Моклас, 1981. – 195 с.
5. Моргун В. Методика багатовимірного аналізу досягнень учня з метою профорієнтації і профілювання / В. Моргун. – Полтава, 1997. – 16 с.
6. Освіта України. Нормативно-правові документи. – К. : Міленіум, 2001. – 472 с.
7. Пазюченко Т. Індивідуалізація профорієнтаційної роботи зі старшокласниками : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Т. Пазюченко. – К., 2001. – 200 с.
8. Пономарьов О. Логіка вибору педагогічних технологій формування професійної культури сучасного фахівця / О. Пономарьов // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – Київ-Вінниця : ДОВ Вінниця, 2004. – Вип. 4. – С. 451-456.

Вострикова В. В.

КОНСУЛЬТАТИВНИЙ ТРЕНИНГ КАК СПОСОБ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ УЧЕНИКОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ЗАВЕДЕНИЯ С УГЛУБЛЕННЫМ ИЗУЧЕНИЕМ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Статья посвящается активным формам профориентации учеников общеобразовательного учебного заведения с углубленным изучением иностранных языков. Рассматривается приоритетная функция школы в целесообразном направлении и поддержке социальных намерений учеников в соответствии с их индивидуальными возможностями и намерениями, оказании им всесторонней поддержки в их личностном гражданском выборе. Были рассмотрены потенциальные возможности учебных заведений относительно создания комфортных условий для профессионального самоопределения старшеклассников школ с углубленным изучением иностранных языков. Раскрыты особенности использования консультативного тренинга как эффективного способа самоопределения учеников в условиях созданной лингводидактической среды.

Ключевые слова: профориентация, консультативный тренинг, углубленное изучение иностранных языков, создание лингводидактической среды.

Vostrikova V.V.

CONSULTATIVE TRAINING AS ACTIVE MEAN OF SELFDETERMINATION
OF PUPILS OF GENERAL EDUCATION TEACHING ESTABLISHMENT
WITH PROFOUND LEARNING OF FOREIGN LANGUAGES

The article is devoted to active forms of professional orientation of pupils of general educational teaching establishment with profound learning of foreign languages. It is observed the main function of school in purposeful direction and support of social intentions of pupils according to their individual abilities and desires, giving them many-sided support in their individual civic choice. It is outlined potential possibilities of school establishments concerning creation of comfortable conditions for professional self-determination of pupils of general educational teaching establishment with profound learning of foreign languages. It is revealed peculiarities of use of consultative training as active mean of self-determination of pupils in conditions of created linguistic and didactic environment. In the process of consultative training it is taken place subjective interaction that is worked out by the main mechanism of training – feedback and it is characterized by mutually conditioned changes of both sides that took part in the mentioned process. Exactly this is a basis of general communicative competency of a man, especially in the process of learning of foreign languages. Method of consultative training favors to forming of mutual adaptation of all participants of process, including manager of group. Psychologists name mutual adaptation simultaneously a process and a result of interaction, mutual penetration of pupils and teacher in internal world of each other. Mutual adaptation forms bar, central link of psychological adaptation to training.

Keywords: professional orientation, consultative training, profound learning of foreign languages, creation of linguistic and didactic environment.

УДК 373.31

Радченко О. Я.*

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ЗАСОБАМИ ПІДРУЧНИКІВ

У статті проаналізовано вплив підручників для початкової школи на розвиток пізнавальних процесів молодших школярів. Звернено увагу на вимоги до оформлення підручників для школи першого ступеня (шрифт у книзі, кольорове вирішення). З'ясовано, що за дотримання певних вимог до ілюстративного матеріалу та правильної організації роботи з ним підвищується рівень розвитку спостережливості, уважності та уяви. Виділено закономірності, які за умов урахування в підручниках сприяють розвитку пам'яті молодших школярів. Запропоновано методичні рекомендації щодо розташування завдань, запитань і вправ у підручниках для школи першого ступеня.

Ключові слова: підручник для початкової школи, молодші школярі, розвиток пізнавальних процесів (сприймання, пам'ять, увага, уява, мислення), оформлення підручника, вимоги до ілюстративного та текстового матеріалу, розташування завдань та запитань.

В умовах реформування національної системи освіти особливо актуальною є проблема оновлення її змісту. Серед пріоритетних функцій школи першого ступеня на сучасному етапі визнано загальнонавчальні та розвивальні, а одним із найважливіших її завдань – формування в молодших школярів розгорнутої навчальної діяльності (уміння вчитися), яке є неможливим без достатнього рівня розвитку пізнавальних процесів. Неабияку роль у цьому процесі відіграє шкільний підручник, який залишається основним засобом навчання для молодших школярів.

У цьому контексті важливим напрямком є аналіз і оцінювання навчальних книг, оскільки саме він дає «можливість побачити очима різних респондентів переваги і недоліки зробленої книги» [2, с. 65], а відтак – скоректувати певні аспекти, щоб посилити ту чи іншу функцію підручника, зокрема розвивальну.

© Радченко О. Я.